

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยตั้งอยู่ในดินแดนที่มีอารยธรรมมานานนับพันปี สิ่งที่แสดงถึงอารยธรรมเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นผลงานทางด้านศิลปกรรม ความรุ่งเรืองของศิลปกรรมในอดีตที่ปรากฏอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศไทยนั้นมักอยู่ในวัดและเมืองโบราณต่างๆ สถานที่เหล่านี้จึงเป็นแหล่งศูนย์รวมที่ให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชาติพันธุ์และการดำรงชีวิตของคนในสมัยโบราณ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏเป็นผลงานที่เกิดจากภูมิปัญญาในท้องถิ่นของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดเป็นมรดกสืบต่อกันมา แสดงถึงการใช้ความคิด เวลา แรงงาน ความวิริยะอุตสาหะ ผสมผสานกับความเชื่อถือศรัทธาในสถาบันพระมหากษัตริย์ ความเชื่อในศาสนา และลัทธิต่างๆ เช่น ศาสนาฮินดู พราหมณ์ พระพุทธศาสนา ฯลฯ รวมทั้งอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมของคนในสมัยโบราณในการบรรจงประดิษฐ์ศิลปกรรม งานศิลปกรรมที่พบในดินแดนที่เป็นแหล่งรวมชนเผ่าและชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กันเหล่านี้เป็นหลักฐานที่บอกถึงการตั้งถิ่นฐานอันต่อเนื่องกันมาโดยลำดับ แม้ในปัจจุบันสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในประเทศไทยจะได้รับการสำรวจขุดแต่ง หรือขุดค้นจากทางราชการไปบ้างแล้ว แต่ส่วนใหญ่ยังคงถูกทิ้งร้างให้เสื่อมสลายไป บางแห่งถูกบุกรุก รื้อถอนหรือถูกทำลายจนหมดสิ้น การที่สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมีสภาพเสื่อมโทรมถูกทอดทิ้งหรือถูกทำลายนั้นเกิดขึ้นจากทั้งสาเหตุทางธรรมชาติ (Natural causes) และจากการกระทำของมนุษย์ (Human causes) ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งด้วยความจงใจหรือการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมหมดสภาพไปเร็วยิ่งขึ้น

สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในคุณค่าของความเป็นงานศิลปกรรม มิได้อยู่ที่การตีราคาเป็นมูลค่าแต่อย่างใด หากแต่เป็นสิ่งที่มีความหมายทางจิตใจและนำมาซึ่งความภาคภูมิใจยากที่จะหาสิ่งอื่นใดมาทดแทนได้ เป็นทรัพย์สินทางปัญญาและเป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่าต่างๆ การพัฒนาทางกายภาพของสิ่งแวดล้อมในชุมชนหรือกิจกรรมอื่นใดในท้องถิ่นนั้น เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตหรือทางเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าทางสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรมที่มีอยู่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้

ประเวศ วะสี (2539 : 41) ให้ความเห็นว่า การที่ชุมชนในท้องถิ่นจะมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมนั้น ประชาชนในท้องถิ่นควรมีความรู้เกี่ยวกับศิลปกรรม และความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างถูกต้องเหมาะสม และมีจิตสำนึกในการที่จะพัฒนาสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ให้มีสภาพดียิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การเกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจย้อนกลับสู่ชุมชนอย่างมหาศาลซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วการสูญเสียสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจะเกิดขึ้นได้ยาก

ในประเทศไทยนั้น สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมีกระจายอยู่ทั่วไปเป็นจำนวนมากทั่วประเทศ ส่วนใหญ่อยู่ในระหว่างการดูแลรักษาทั้งสิ้น แต่กำลังทรัพย์และกำลังเจ้าหน้าที่มีจำนวนไม่เพียงพอและไม่ทันต่อการป้องกันและแก้ไขการชำรุดทรุดโทรม จึงจำเป็นต้องเร่งดำเนินการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยให้ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ได้มีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และแสดงความคิดเห็น ในอันจะนำไปสู่การฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมให้ดำรงอยู่ และเพื่อประโยชน์ในการพิทักษ์คุ้มครองมิให้เสื่อมคุณค่าในที่สุด

สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมล้านนาสร้างขึ้นจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชุมชนโบราณในเขตจังหวัดพะเยา เป็นศิลปะสำคัญกลุ่มหนึ่งของประเทศไทยที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นและมีวิวัฒนาการสืบทอดยาวนาน ตันนิษฐานว่ามีอายุร่วมสมัยในราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 ตัวอย่าง เช่น เจดีย์แบบพื้นเมืองล้านนาที่วัดลี วิหาร พระพุทธรูปและรอยพระพุทธรูปที่คูจำลองที่วัดศรีโคมคำ เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2525 : 223-237) นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทจิตรกรรม และวรรณกรรมซึ่งปรากฏอยู่ตามวัดทั่วไปล้วนแต่เป็นหลักฐานสำคัญยิ่งต่อการศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนล้านนาในอดีตที่ควรอนุรักษ์ให้อนุชนรุ่นหลังต่อไป ซึ่งในปัจจุบันพบว่า สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของจังหวัดพะเยาหลายแห่ง กำลังถูกทำลายหมดสภาพหรือยากแก่การที่จะดำเนินการแก้ไขให้อยู่ในสภาพที่ทรงคุณค่าต่อไป ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ (2538 : 307-319) ได้ให้ความเห็นว่า การแก้ปัญหาที่ผ่านมายังขาดการพิจารณาถึงต้นเหตุของปัญหาและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ต้นเหตุที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่สำคัญ คือ ความเสียหายจากภัยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม เป็นต้น และการกระทำของมนุษย์ เช่น การลักลอบขุดเจาะแหล่งศิลปกรรม เป็นต้น ซึ่งทำให้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมหมดไปอย่างรวดเร็ว การใช้ประโยชน์ผิดประเภทในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เช่น การนำพื้นที่โล่งว่างเป็นพื้นที่จอดรถ การตั้งร้านค้าแผงลอย ซึ่งทำให้เกิดความสกปรกขาดความเป็นระเบียบ การสร้างถนน การก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัย เช่น อาคารพาณิชย์ และโรงแรม ก่อให้เกิดการครอบครองบุกรุกที่ดินและประชิดกับแหล่งศิลปกรรม ทำให้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมหลายแห่งถูกบดบัง สิ่งแวดล้อมใหม่นี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านภูมิทัศน์และเป็นการทำลายแหล่ง

ศิลปกรรม ทำให้เกิดการสูญเสียคุณค่าความสง่างาม และความเป็นเอกลักษณ์ของสิ่งที่เป็นหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี นอกจากนี้การดัดแปลงหรือถอนสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในเขตชุมชนโดยขาดความรู้ความเข้าใจในคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเหล่านั้น เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่า ชุมชนในจังหวัดพะเยามีความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมากน้อยเพียงใดและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อย่างไร เทียบกับข้อมูลโดยใช้คำถามตามความรู้ที่ปรากฏในหลักสูตรการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งใช้ในการพัฒนาความรู้ให้แก่พระสังฆาธิการในจังหวัดพะเยา โดยมีจุดมุ่งหมายให้เผยแพร่ต่อชุมชนในท้องถิ่นตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ทั้งนี้เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษามาเสนอแนวคิดวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้และการพัฒนาตามความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นประโยชน์ในการนำไปสู่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมให้แก่ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดพะเยาต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของจังหวัดพะเยา บนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจ และความเต็มใจในการร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

1.3 ขอบเขตในการศึกษา

1.3.1 พื้นที่ที่ทำการศึกษา

พื้นที่ที่ทำการศึกษาค้างนี้ ได้แก่ ชุมชนของจังหวัดพะเยาทั้ง 11 ชุมชน คือ

1. ชุมชนวัดศรีอุโมงค์คำ	อำเภอเมือง
2. ชุมชนวัดศรีโคมคำ	อำเภอเมือง
3. ชุมชนวัดหลวงราชสันฐาน	อำเภอเมือง
4. ชุมชนวัดพระธาตุดอยมทอง	อำเภอเมือง
5. ชุมชนวัดประตู่ชัย	อำเภอเมือง
6. ชุมชนวัดลี	อำเภอเมือง

7. ชุมชนวัดป่าแดง	อำเภอเมือง
8. ชุมชนวัดพระธาตุเจ้าโเว	อำเภอดอกคำใต้
9. ชุมชนวัดพระธาตุคอกยหวก	อำเภอปง
10. ชุมชนวัดแสนเมืองมา	อำเภอเชียงคำ
11. ชุมชนวัดท่าฟ้าใต้	อำเภอเชียงม่วน

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ทำการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และประชาชนทั่วไป ที่อยู่ในชุมชนทั้ง 11 ชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 563 คน

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

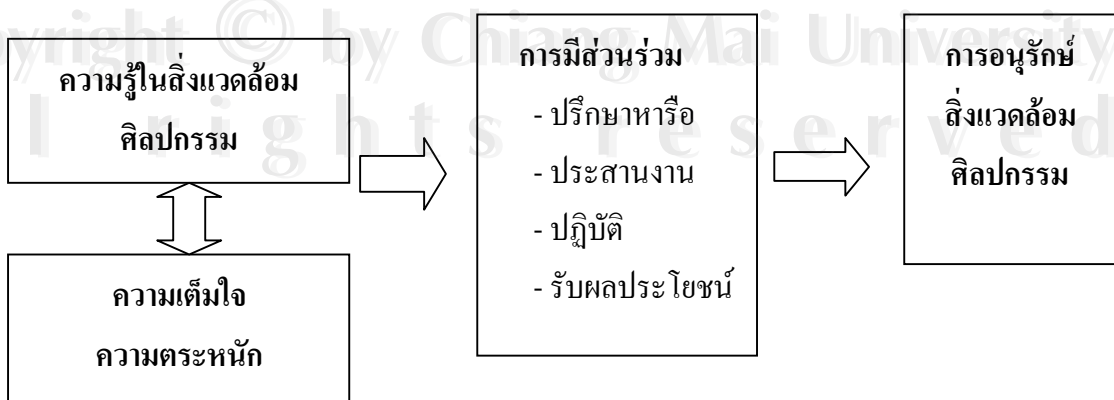
กลุ่มประชากรและกลุ่มเป้าหมาย หมายถึง ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และประชาชน ในชุมชนทั้ง 11 ชุมชนในจังหวัดพะเยา

สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม หมายถึง สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศรอบๆ ศิลปกรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องและมีความสัมพันธ์กันทั้งทางตรงและทางอ้อม

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม หมายถึง การที่บุคคลในชุมชนร่วมปรึกษาหารือพิจารณาค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา ร่วมประสานงาน ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผลประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

การอนุรักษ์ หมายถึง การป้องกัน สงวนรักษา การปฏิสังขรณ์ การบูรณะ

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการดำเนินงานพัฒนาความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved